

Tomasz Kargol

ORCID:0000-0002-7195-6638
(Uniwersytet Jagielloński, Polska)

Przydrożne kapliczki jako formy religijności na przykładzie parafii w Szczepanowie w XIX wieku¹

W artykule omówiono rolę przydrożnych kaplic, figur i krzyży w życiu religijnym parafii w Szczepanowie. Wykorzystując źródła rękopiśmienne z archiwum parafialnego, źródła kartograficzne oraz obiekty wolnostojące, udało się ustalić liczebność, rozmieszczenie i funkcje małej architektury sakralnej. W XIX w. odnotowano kilkadziesiąt obiektów fundowanych przez mieszkańców i gminy jako dziękczynienie za łaski oraz jako upamiętnienie miejsc związanych z kultem św. Stanisława. Wśród motywów religijnych przeważały Męka Pańska, Matka Boża i święci: patronowie fundatorów oraz św. Stanisław Szczepanowski, ukazywany jako biskup dokonujący cudu wskrzeszenia zmarłego rycerza Piotra (Piotrowina).

Słowa kluczowe: religijność, kapliczki, krzyże, Szczepanów, św. Stanisław BM

Wprowadzenie

Na mapie ośrodków życia religijnego na ziemiach polskich w XIX w. istotną rolę odgrywał Szczepanów, jako miejsce narodzenia św. Stanisława Biskupa i Męczennika, patrona Polski. W parafii szczepanowskiej i diecezji tarnowskiej kult tego świętego był niezwykle żywy². Wpływał on w istotny sposób na religijność tamtejszych wiernych. Ta z kolei, jako cnota moralna polegająca na okazywaniu Bogu czci, była demonstrowana przez kult wewnętrzny oraz w formie praktyk religijnych dążących do uzewnętrznienia wiary (pielgrzymek, rekolek-

¹ Badania wykonano przy wsparciu finansowym Priorytetowego Obszaru Badawczego Heritage w ramach Programu Strategicznego Inicjatywa Doskonałości w Uniwersytecie Jagiellońskim. Niniejszy artykuł powstał w ramach prac Platformy Badawczej „Seminarium Geohistorii Galicji (1772–1918)”.

² D. Olszewski, *Polska kultura religijna na przełomie XIX i XX wieku*, Warszawa 1996, s. 202.

cji parafialnych, procesji itp.). Jedną z form zewnętrznych przejawów pobożności było wznoszenie obiektów sakralnych – świątyń, kaplic, figur i krzyży.

Celem artykułu jest omówienie przydrożnych kaplic, kapliczek, figur i krzyży na obszarze parafii szczepanowskiej w XIX stuleciu. Analiza ta obejmuje kilka szczegółowych zagadnień, jak: liczebność, chronologia powstania, fundatorzy, stylistyka, przekaz ideowy (wizerunek postaci świętych, napisy dewocyjne), lokalizacja (analiza geograficzna, powiązanie obiektu z danym miejscem).

Literatura na temat małej architektury sakralnej jest bardzo bogata i różnorodna, tworzą ją albumy, przewodniki, publikacje inwentaryzacyjne obejmujące szereg parafii, dekanatów, diecezji, gmin, powiatów, okolic miast³, jak również opracowania naukowe z zakresu religioznawstwa, antropologii kulturowej, etnologii⁴.

Kluczową rolę w przygotowaniu artykułu pełni literatura na temat kapliczek i krzyży przydrożnych na obszarze diecezji tarnowskiej⁵ i parafii szczepanowskiej⁶. Wspomniane publikacje nie wyczerpują problematyki, dlatego zostały uzupełnione źródłami historycznymi różnego typu.

Pierwszą ich grupę tworzą obiekty wolnostojące nieruchome, czyli kaplice, kapliczki, figury i krzyże, które powstały w XIX w. i przetrwały do dnia dzisiejszego.

Do drugiego kręgu zaliczają się źródła archiwalne (rękopiśmienne) poświęcone życiu religijnemu parafii. Kwerendą objęto przede wszystkim archiwum parafii pw. św. Marii Magdaleny i św. Stanisława BM w Szczepanowie oraz Archiwum Diecezjalne w Tarnowie. Uzupełniający charakter miały archiwalia z zasobów Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego Ukrainy we

³ M. Szymańska, M. Szramkowska-Strugała, *Okienka Matki Boskiej. Mała architektura sakralna powiatu bocheńskiego. Inwentaryzacja i opisy krzyży, kapliczek przydrożnych oraz elementów architektonicznych budynków mieszkalnych związanych z kultem religijnym na obszarze powiatu poznańskiego*, Krerowo 2015; A. Ortman, *Przydrożne znaki pobożności ludowej na terenie dekanatu chojnickiego i parafii Niepokalanego Poczęcia NMP w Krojantach*, Bydgoszcz 2010; S. Kuprjaniuk, *Mała architektura sakralna na Warmii do 1945 roku ze szczególnym uwzględnieniem kapliczek*, Olsztyn 2016; P. Wypych, *Kapliczki, krzyże i figury przydrożne województwa łódzkiego*, Łódź 2020; J.W. Rączka, *Krzyże nagrobne, kapliczki i figury w małej architekturze krajobrazu Krakowa i okolic*, Kraków 2002; I. Zawidzka, *Kapliczki, figury i krzyże przydrożne w powiecie bocheńskim*, Bochnia 2005.

⁴ J. Hochleitner, *Kapliczki Warmii południowej. Przydrożne obiekty kultu jako element ludowego systemu komunikacji*, Olsztyn 2004; *Mała architektura sakralna Kaszub. Perspektywa antropologiczna*, red. K. Marciniak, Gdańsk 2016.

⁵ *Kapliczki, figury i krzyże przydrożne na terenie diecezji tarnowskiej*, oprac. ks. J. Rzepa, cz. 1: *Tekst*, Tarnów 1983, s. 99–103.

⁶ *Figury i kaplice*, <https://old.bazylikaszczepanow.pl/parafia/koscioly-szczepanowskie/figury-i-kaplice/> [dostęp 18.12.2022].

Lwowie (dokumenty dotyczące parafii w Szczepanowie) oraz Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie (Archiwum Potockich z Łańcuta⁷). W trakcie kwerendy archiwalnej odnaleziono łącznie 22 deklaracje fundatorów kapliczek (21 z archiwum parafialnego oraz 1 z Archiwum Diecezjalnego w Tarnowie).

Trzecią grupę tworzą źródła kartograficzne, a mianowicie: wojskowe zdjęcia kartograficzne z XVIII w. (tzw. józefińskie zdjęcia kartograficzne, zwane mapą Miega)⁸, Militär-Aufnahme von Galizien und Bukowina w skali 1 : 28 800 z lat 1861–1862⁹ oraz mapy katastralne z 1847 r. wsi wchodzących w skład parafii szczepanowskiej (Łęki¹⁰, Mokrzyńska z Buczem¹¹, Przyborów¹², Rudy-Rysie¹³, Sterkowiec z Dziekanowem¹⁴, Szczepanów¹⁵, Wokowice¹⁶).

Uzupełniający charakter mają źródła ikonograficzne przedstawiające świątynię parafialną przed przebudową (fotografia zamieszczona w pracy Tadeusza Szydłowskiego pt. *Ruiny Polski*), kaplicę na miejscu narodzenia Biskupa Męczennika (rysunek Napoleona Ordy).

O parafii w Szczepanowie

Szczepanów był wioską w powiecie brzeskim, siedzibą parafii w dekanacie wojnickim diecezji tarnowskiej. W okresie rozbiorów, od II połowy XVIII w. do okresu międzywojennego, parafia szczepanowska obejmowała 12 miejscowości: Szczepanów, Mokrzyńska, Bucze, Przyborów, Łęki, Rudy-Rysie, Wokowice, Dziekanów, Sterkowiec, Grądy (część), Borek (część), Jodłówka (część),

⁷ Rodzina Potockich była właścicielem Szczepanowa po śmierci Izabeli Lubomirskiej w 1816 r. W XIX w. Szczepanów był własnością Zamoyskich, a później dra Maurycego Straszewskiego.

⁸ *Galicia na józefińskiej mapie topograficznej 1779–1783*, t. 2, cz. A, B, sekcje 31–52, red. W. Bukowski, B. Dybaś, Z. Noga, Kraków 2013; *Galizien und Lodomerien (1779–1783) – First Military Survey*, <https://maps.arcanum.com/en/map/firstsurvey-galicia/?layers=144&bbox=2658183.650273839%2C6414173.700986804%2C2694548.566480512%2C6426671.15511143> [dostęp 18.12.2022].

⁹ *Galicia and Bucovina (1861–1864) – Second military survey of the Habsburg Empire*, <https://maps.arcanum.com/en/map/secondsurvey-galicia/?layers=11&bbox=2656387.380109092%2C6412275.825840276%2C2692752.296315765%2C6424773.2799649015> [dostęp 18.12.2022].

¹⁰ Archiwum Narodowe w Krakowie (dalej ANK), Kataster galicyjski, sygn. 146.

¹¹ Tamże, sygn. 174.

¹² Tamże, sygn. 221.

¹³ Tamże, sygn. 235.

¹⁴ Tamże, sygn. 247.

¹⁵ Tamże, sygn. 3393.

¹⁶ Tamże, sygn. 3398.

Cerekiew (część)¹⁷. W XIX w. parafia szczepanowska była rozległa i ludna. W 1820 r. mieszkało w jej granicach 3701 katolików, a pod względem liczebności wiernych ustępowała trzem dużym parafiom dekanatu wojnickiego: Wojniczowi, Borzęcinowi i Radłowowi¹⁸.

Tabela 1. Ludność chrześcijańska parafii Szczepanów w latach 1845, 1879, 1912

Wieś	1845	1879	1912
Szczepanów	530	549	689
Mokrzyska	1620	2166	2919*
Bucze	445	192	
Rudy-Rysie	452	591	666
Przyborów	1401	1539	1800
Łęki	1000	1067	920
Wokowice	561	649	620
Sterkowiec-Dziekanów	266	361	402
Jodłówka	28	38	40
Borek	40	63	91
Cerekiew	10	5	5
Grądy	80	92	86
Razem	6433	7312	8238

* Łącznie Mokrzyska i Bucze.

Źródło: *Schematismus Universi Venerabilis Cleri Dioeceseos Tarnoviensis*, Tarnów 1845, *Schematismus Universi Venerabilis Cleri Dioeceseos Tarnoviensis*, Tarnów 1879, *Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Tarnoviensis*, Tarnów 1912.

Religijność szczepanowskich parafian w XIX w. nie odbiegała od ówczesnych realiów. Wedle ich ogólnej charakterystyki, sporządzonej w 1869 r. przez proboszcza ks. Władysława Bobka, wierni „zgromadzają się regularnie i bardzo pilnie” na nabożeństwach. Pisząc o muzyce, pijatykach w domach podczas

¹⁷ W XX w. z parafii szczepanowskiej wyodrębniły się samodzielne w parafie w Buczu, Mokrzyskach, Rudych-Rysiach i Przyborowie. Obecnie w skład parafii Szczepanów wchodził wieś: Mokrzyska (część), Łęki, Sterkowiec, Szczepanów i Wokowice.

¹⁸ B. Kumor, *Diecezja tarnowska. Dzieje ustroju i organizacji 1786–1985*, Kraków 1985, s. 103.

nabożeństw, odnotował: „Przynajmniej notorycznie nie wiadomo o podobnych zdarzeniach”. Stwierdził dalej, iż „śluby utrzymują się dosyć dobrze, lecz Towarzystwo Wstrzemięźliwości nie postępuje tak, jakbyśmy sobie życzyli”, warty przy kościele regularnie są utrzymywane, „dzieci przybywają dosyć pilnie” na „naukę i katechizację”¹⁹. W świetle wizytacji kanonicznej zagrożeniem dla życia religijnego były: pijaństwo, obecność karczm i jarmarków w Szczepanowie²⁰, urlopnicy (żołnierze korzystający z urlopu), a później działalność ruchu ludowego oraz emigracja zarobkowa²¹.

Życie duchowe parafii koncentrowało się wokół nabożeństw, sakramentów świętych, ruchu pielgrzymkowego (do Szczepanowa, parafian szczepanowskich do innych ośrodków, np. do Częstochowy w latach 1877 i 1878), nauczania kościelnego (kaznodziejstwo, katechizacja, misje i rekolekcje parafialne). W świetle wizytacji kanonicznych z 8–9 września 1898 r. w parafii były następujące nabożeństwa: godzinki o godzinie 5.30, msza primaria (pierwsza msza poranna) o 6.00, msza homilia (msza z kazaniem) o 8.30, suma z kazaniem o 10.00 w lecie i 10.30 w zimie. Katechizacja odbywała się w każdą niedzielę i święta, a w co drugą niedzielę we wsi Rysie (obecnie Rudy-Rysie)²². W 1908 r. biskup tarnowski zgodził się na odprawianie drugiej sumy w kościele św. Stanisława na czas od 1 grudnia do końca marca w przeciągu dwóch lat, w którym to czasie parafia miała przeprowadzić rozprawę konkurencyjną w celu wybudowania nowego kościoła²³.

Co kilka lat przeprowadzano w parafii misje ludowe. W tym celu została powołana specjalna fundacja. Powstała ona z inicjatywy ks. Jakuba Przybyły, który przeznaczył na ten cel odsetek z funduszu 2 tys. koron. Zapis fundatora przewidywał urządzenie co 10 lat rekolekcji ludowych w kościele parafialnym w Szczepanowie przez 8 dni i prowadzenie ich przynajmniej przez dwóch kapłanów katolickich świeckich lub zakonnych spoza parafii. Akt fundacyjny zatwierdzony został w 1901 r., a pierwsze rekolekcje odbyły się w grudniu 1909 r.²⁴.

Życie religijne koncentrowało się również w bractwach. Od XVII w. funkcjonowało bractwo różańcowe przy prebendzie różańcowej. W XIX w. powstały kolejne bractwa i stowarzyszenia: towarzystwo wstrzemięźliwości (1844),

¹⁹ Archiwum Diecezjalne w Tarnowie (dalej ADT), Akta lokalne, sygn. LSXL, Szczepanów 1851–1910.

²⁰ W Szczepanowie odbywały się jarmarki (11 października), w czasie których handlowano nierogacizną. Czasopismo „Targowisko” w 1912 r. spęd nierogacizny szacowało na ok. 200 sztuk, podczas gdy dla innych miejscowości powiatu brzeskiego szacunki te wynosiły: Brzesko – 600 sztuk, Radłów – 300, Szczurowa – 500, Wojnicz – 600. „Targowisko”, 4 X 1912, nr 36, s. 2.

²¹ ADT, Wizytacje dziekańskie, dziekanat wojnicki, sygn. wiz. dz. XVIII/1.

²² ADT, Wizytacje kanoniczne, sygn. wiz. kan. V/4.

²³ ADT, LSXL, Szczepanów 1851–1910, Decyzja bpa Leona Wałęgi, Tarnów 1 XII 1908 r.

²⁴ ADT, Wizytacje dziekańskie, dziekanat wojnicki, sygn. wiz. dz. XVIII/1.

bractwo żywego różańca (1864), Apostolstwo i Arcybractwo Najświętszego Serca Pana Jezusa (1875), Bractwo Nieustającego Uwielbienia (Adoracji) Najświętszego Sakramentu (1886/1887), kółko tygodniowej i miesięcznej komunii wynagradzającej (1906), Związek Mszalny Diecezji Tarnowskiej na Rzecz Budowy Kościołów Filialnych (1910), III Zakon św. Franciszka, Arcybractwo Nieustającej Pomocy Najświętszej Maryi Panny²⁵.

Kościół parafialny w Szczepanowie nosił wezwanie św. Marii Magdaleny, jednak najważniejszym składnikiem kultury religijnej parafii był kult św. Stanisława. Od 1836 r. w parafii były dwa odpusty nadane przez papieża Grzegorza XVI, jeden na dzień św. Marii Magdaleny (22 lipca), drugi na dzień św. Stanisława (8 maja). Główne uroczystości ku czci św. Stanisława i odpust parafialny odbywały się corocznie 8 maja. Szczególną, wyjątkową rolę w życiu religijnym parafii odegrał jubileusz 800-lecia śmierci biskupa w 1879 r.²⁶. W dniu 7 maja przybyła do Szczepanowa grupa pielgrzymów z Lwowa, Przemyśla i Rzeszowa (około 1200 osób) w towarzystwie 20 kapłanów pod kierownictwem ks. Stanisława Stojałowskiego. Pątnicy wysiedli na stacji kolejowej w Słotwinie, udali się do Szczepanowa, gdzie odprawiono mszę św., przemawiał również ks. Stojałowski. Później pielgrzymi udali się w dalszą drogę do Krakowa, na główne uroczystości rocznicowe. W Szczepanowie w dniach 8–11 maja 1879 r. odbyły się liczne nabożeństwa „na sposób misji katolickiej urządzone”. Rano odprawiano nabożeństwo z puszką, suplikacjami i homilią, potem uroczystą sumę z wystawianiem Najświętszego Sakramentu, procesją i kazaniem, a po południu nieszpory z procesją i rozmyślaniami. W nabożeństwach wzięli udział wierni z dekanatów wojnickiego, brzeskiego i bocheńskiego²⁷.

Kolejną formą bogobożności było materialne wspieranie Kościoła. Dobrodziejami kościoła byli kolatorzy, parafianie, gminy wiejskiej oraz bractwa religijne.

W II połowie XVIII w. parafię finansowo wspierali Stanisława i Izabela Lubomirscy, właściciele Szczepanowa. Wzmianki dotyczące parafii szczepanowskiej odnajdziemy w rachunkach hrabstwa wiśnickiego, w którego skład wchodził Szczepanów. W roku gospodarczym 1801/1802 odnotowano rozchód

²⁵ Archiwum Parafii św. Marii Magdaleny i św. Stanisława BM w Szczepanowie, Materiały na temat działalności bractw i stowarzyszeń (wykazy członków, korespondencja, druki ulotne); ADT, Bractwa, sygn. BS, T. X, nr 2; ADT, Wizytacje dziekańskie, dziekanat wojnicki, sygn. wiz. dz. XVIII/1; C. Czechowska, *Towarzystwa wstrzeźliwości w diecezji tarnowskiej za rządów biskupa J.G. Wojtarowicza (1844–1850)*, Lublin 1981, s. 59.

²⁶ Kolejne jubileusze miały miejsce w latach: 1936 (900-lecie urodzin św. Stanisława), 1979 (900-lecie śmierci św. Stanisława) i 2003 (750-lecie kanonizacji). Zob. „Gazeta Kościelna”, 3 V 1936, nr 18, s. 217–218; A. Bujak, *Patron. 750. rocznica kanonizacji św. Stanisława*, tekst K. Czyżewski, Kraków 2003.

²⁷ ADT, Akta lokalne, sygn. LSXL, Szczepanów 1851–1910.

gwoździ „na pobicie dachu około cmentarza przy kościele szczepanowskim”. Na potrzeby parafii przekazano również drewno gontowe „na pobicie dachu nad studnią i parkanem przy kościele szczepanowskim”²⁸. Odrębną grupą wydatków właściciela dóbr były wydatki na rzemieślników wykonujących różne prace remontowe w obiektach sakralnych. W przypadku Szczepanowa obejmowały one wynagrodzenie dla murarzy „od przymocowania filarów zach[odnich] przy kościółku św. Stanisława”²⁹, dla szklarzy „od reparacji okien przez wiatry potłuczonych w kościółku św. Stanisława w Szczepanowie”³⁰. W 1776 r. wśród wydatków hrabstwa wiśnickiego pojawia się kwota 134 zł i 12 gr traczą „od wytarcia balów na parkany przy studziencie S. Stanisł[awa] w Szczepanowie reperowanej” oraz kwota 220 zł i 15 gr dla cieśli miejskiego i studniarza za reparaację studzienki³¹. Z kolei na wymurowanie kapliczki i fundamentów z słupami koło studzienki św. Stanisława w Szczepanowie wydano 2500 zł³². W 1783 r. wynagrodzenie dla murarzy za prace przy studni św. Stanisława wynosiło 21 zł³³. W przypadku Szczepanowa istotne miejsce pełniły wydatki (pieniężne i materiałowe) związane z budową i poświęceniem drugiego kościoła (pw. św. Stanisława)³⁴. Przyjąć należy, iż właściciele Szczepanowa regularnie partycypowali w kosztach napraw zabudowań kościelnych.

W XIX w. ciężar materialnej opieki nad parafią spoczywał na proboszczu i parafianach. W latach 1867–1883 r. parafianie złożyli 12 625 złr, a proboszcz przekazał 1548 złr³⁵. Wedle sprawozdania proboszcza ks. Władysława Bobka we wspomnianym okresie parafia jako dary otrzymała różne naczynia liturgiczne (krzyże, lichtarze, ornaty, świece, obrusy, dzwonki ołtarzowe, kapy, chorągwie, poduszki na ołtarz itp.).

Kosztom parafian i proboszcza wykonywano szereg prac remontowych. Ocembrowano kamieniem studnię na miejscu narodzenia św. Stanisława, naprawiono jeden baldachim, naprawiono mur okalający kościół i wybudowano przy nim 14 kaplic (stacji) drogi krzyżowej, wyremontowano posadzkę w kościele oraz dwa „starożytnie” ołtarze. W 1873 r. w czasie epidemii cholery odrestaurowano i odmalowano ołtarz św. Rozalii. W 1876 r. staraniem ks. proboszcza oczyszczono i odmalowano figurę św. Stanisława i ponownie ustawiono na cokole koło kaplicy na miejscu narodzenia św. Stanisława.

²⁸ Archiwum Główne Akt Dawnych (dalej AGAD), Archiwum Potockich z Łańcuta (dalej APŁ), sygn. 111/1, s. 20, 21.

²⁹ Tamże, sygn. 111/1, s. 38.

³⁰ Tamże, sygn. 111/1, s. 40.

³¹ Tamże, sygn. 110/13, s. 36.

³² Tamże, sygn. 110/13, s. 37.

³³ Tamże, sygn. 110/19, s. 42.

³⁴ Tamże, sygn. 110/19, s. 19, 22, 27, 28, 30, 44.

³⁵ ADT, Akta lokalne, sygn. LSXL, Szczepanów 1851–1910.

Kapliczki

W XIX w. krajobraz sakralny parafii szczepanowskiej reprezentowały dwa kościoły, dwie kaplice, cmentarz oraz szereg przydrożnych kapliczek, krzyży i figur reprezentujących tzw. małą architekturę sakralną.

W parafii szczepanowskiej funkcjonowały dwa kościoły; jeden z nich to parafialny pw. św. Marii Magdaleny, ufundowany w XV w. przez Jana Długosza w stylu gotyckim³⁶. Na początku XX w. rozbudowano go na podstawie projektu Jana Sas-Zubrzyckiego³⁷. Drugi kościół, pw. św. Stanisława, wybudowany został w 1781 r. jako fundacja Stanisława Lubomirskiego. Świątynia ta była konsekrowana dopiero w 1824 r.

Fot. 1. Kościół parafialny przed rozbudową. Przy wejściu widoczne są dwie figury: po lewej św. Stanisława wskrzeszającego Piotrowina (Piotra), a po prawej św. Wojciecha

Źródło: fotografia z książki T. Szydłowskiego, *Ruiny Polski*, Kraków 1919.

Z kościołami tymi zintegrowane były elementy małej architektury sakralnej, tworząc zwartą całość, otoczoną murem. Przestrzeń przy kościele parafialnym pw. św. Marii Magdaleny obejmowała ogrójec przy wschodniej części

³⁶ J. Czechowicz, *Rozbudowa świątyni. Nowa przestrzeń sakralna na kanwie dawnego układu wybranych kościołów Małopolski*, Kraków 2018, s. 132–176.

³⁷ J. Wowczak, *Jan Sas-Zubrzycki*, Kraków 2017, s. 119–120.

Fot. 2. Widok współczesny dawnego wejścia

Źródło: zdjęcie ze zbiorów T. Kargola (2022 r.).

kapliczki, kapliczki drewniane w kształcie słupa, kapliczki na postumentach, kapliczki szafkowe na słupach, drzewach i budynkach, figury, krzyże-figury, krzyże. Analizując mapy i plany katastralne z XVIII i XIX w., łącznie odnotowano następującą liczbę obiektów: 52 kapliczki na tzw. mapie Miega (zob. aneks 1), 37 na mapach katastralnych z 1847 r. oraz 21 na tzw. drugim zdjęciu wojskowym Galicji z lat 1861–1864. W wykazie ks. Jana Rzepey odnajdziemy 61 kaplic, kapliczek, figur i krzyży pochodzących z epoki rozbiorowej³⁹.

Dane zaczerpnięte ze źródeł kartograficznych obarczone są ryzykiem błędu. Na mapach katastralnych nie zaznaczono wszystkich obiektów, np. na planie Szczepanowa brak jest trzech kapliczek ufundowanych w 1844 r., czyli trzy lata przed datą wykonania planu. Licznie zamieszczone na mapie Miega obiekty trudno zestawić ze źródłami opisowymi, których jest niewiele dla końcówki

prezbiterium, dzwonnice, mur z kaplicami (stacjami) Męki Pańskiej i krzyże misyjne. W mur okalający świątynię wkomponowano wejście z posągami patronów Polski, świętych Wojciecha i Stanisława. Figury te są widoczne na zdjęciu kościoła długoszowskiego przed rozbudową, zamieszczonym w książce Tadeusza Szydłowskiego *Ruiny Polski* z 1919 r.³⁸. Po rozbudowie kościoła na początku XX w. powstała druga brama wejściowa w murze, ozdobiona figurami św. Anny i młodej Maryi oraz św. Józefa z młodym Jezusem.

Drugi kościół, pw. św. Stanisława, wybudowany został w zachodniej części wsi, na miejscu domu rodziców św. Stanisława. Przy nim zlokalizowano nowy cmentarz parafialny. Oba obiekty otoczone były murem. Nad bramą wejściową na cmentarz w 1875 r. wybudowano małą dzwonnice z trzema dzwonami. Przy kościele św. Stanisława postawiono krzyż upamiętniający 800. rocznicę śmierci św. Stanisława.

Oprócz wspomnianych obiektów na obszarze parafii występowały różne formy przydomowej i przydrożnej małej architektury sakralnej. Wedle typologii ks. Jana Rzepey były to: kaplice,

³⁸ T. Szydłowski, *Ruiny Polski*, Kraków 1919, s. 48.

³⁹ W wykazie ks. J. Rzepey nie odnotowano krzyża upamiętniającego 800. rocznicę śmierci św. Stanisława.

XVIII w. W metryce józefińskiej Szczepanowa wymieniono pewne obiekty małej architektury sakralnej: kaplicę na miejscu narodzenia św. Stanisława, studnię na miejscu źródła wody, w którym matka obmyła nowo narodzone dziecko, „krzyż mający na dole figurę rzniętą św. Stanisława Biskupa i Męczennika” przy granicy z Mokrzyskami, w odległości 82 sążni od drogi Bochnia – Tarnów⁴⁰. Być może jest to kapliczka widoczna na mapie Miega na wschód od kościoła św. Stanisława, w kierunku wsi Mokrzyska. W tym miejscu znajduje się figura ufundowana w XIX w.

Na obszarze parafii w XIX w. funkcjonowały dwie kaplice, w których można było sprawować nabożeństwa. Pierwsza znajdowała się w Szczepanowie na miejscu narodzenia św. Stanisława. Była ona murowana, prostokątna, we wnętrzu był ołtarz i pień dębu, pod którym narodził się przyszły męczennik ze Skalki. W jej pobliżu znajdowała się kolumna z figurą św. Stanisława, a z tyłu studnia na miejscu źródła wody, w którym obmyto narodzone dziecko. Te trzy obiekty otoczone były murem. Zostały one wymienione w metryce józefińskiej z lat 80. XVIII w. („omurowanie wody i drzewa św. Stanisława”, „kaplica św. Stanisława”)⁴¹, są także widoczne na litografii Napoleona Ordy z XIX stulecia.

W gminie Rudy-Rysie (w części o nazwie Rysie) znajdowała się kapliczka mszalna pw. Matki Boskiej Śnieżnej. Jest ona odnotowana w szematyzmach diecezji tarnowskiej. Kaplica ta odgrywała istotną rolę w życiu religijnym miejscowej ludności. W epoce rozbiorowej parę razy w roku odprawiano w niej nabożeństwo. Później, po utworzeniu szkoły w Rysiu, odprawiano je co tydzień

Fot. 3. Krzyż upamiętniający obchody 800. rocznicy śmierci św. Stanisława w 1879 r. na tle kościoła pw. św. Stanisława

Źródło: zdjęcie ze zbiorów T. Kargola (2022 r.).

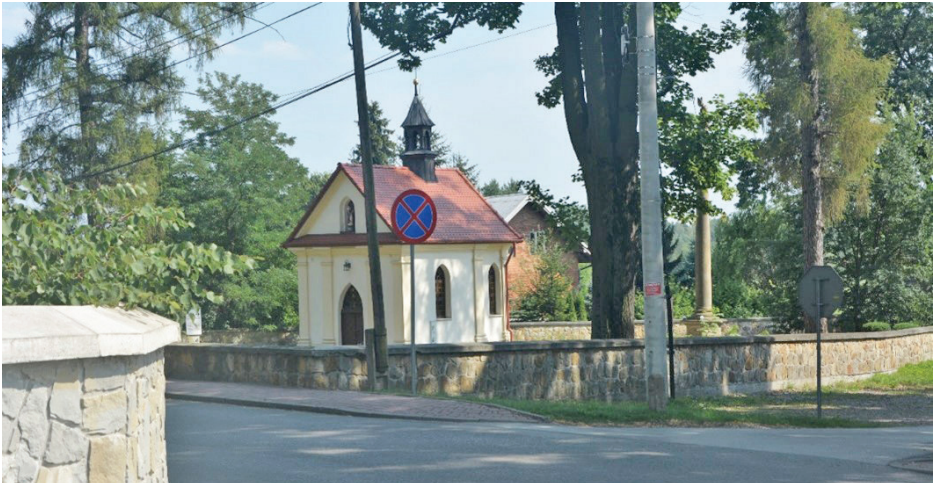
⁴⁰ Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie (dalej CPAHU Lwów), f. 19: Metryka Józefińska, op. 1, spr. 320, k. 93v.

⁴¹ Tamże, f. 19: Metryka Józefińska, op. 1, spr. 320, k. 82v.

Fot. 4. Napoleon Orda, *Szczepanów (Galicya)*, litografia, Warszawa 1873–1883. Rysunek przedstawia fragment muru okalającego cmentarz i kościół św. Stanisława oraz na głównym planie kaplicę na miejscu narodzenia św. Stanisława, kolumnę z figurą św. Stanisława, a w dali studzienkę na miejscu źródła, w którym matka obmyła przyszłego świętego

Źródło: Jagiellońska Biblioteka Cyfrowa, <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/239545/edition/227915/content> [dostęp 29.12.2022].

Fot. 5. Widok współczesny miejsca z rysunku N. Ordy

Źródło: zdjęcie ze zbiorów T. Kargola (2022 r.).

dla dzieci szkolnych i innych wiernych oraz corocznie w dzień Matki Bożej Śnieżnej (5 sierpnia). We wsiach, gdzie nie było kościołów, kaplice były zapowiedzią fundacji kościołów. Tak też stało się w Rudym-Rysiu. Miejscowość ta stała się samodzielną parafią z kościołem pw. Matki Bożej Śnieżnej w 1938 r.⁴²

Trzecim, obok kościołów i kaplic, elementem sakralnego pejzażu były przydomowe i przydrożne kapliczki, figury i krzyże. Były to obiekty samotne, miejsca indywidualnej i zbiorowej modlitwy (przy nich odprawiano nabożeństwa majowe).

W literaturze wyróżnia się różne typy motywacji budowy małej architektury sakralnej:

1. ochronne (przed epidemiami, powodzią, pożarami),
2. upamiętniające wydarzenia historyczne, religijne, kościelne, prywatne,
3. dziękczynne,
4. zindywidualizowane – na prywatnej posesji, związane z wiarą i prywatnymi motywacjami fundatora,
5. praktyczno-wotywne – brak kościoła, spora odległość od najbliższej świątyni⁴³.

Podział ten można zastosować przy analizie fundacji z terenu parafii szczepanowskiej. Niewątpliwie dominują motywy zindywidualizowane, a głównym motywem były względy religijne – kapliczka była podziękowaniem lub prośbą o Bożą opiekę.

W archiwum parafialnym parafii w Szczepanowie zachowało się 21 „deklaracji”, „aktów fundacyjnych”, „zapisów”, „poświadczeń” wzniesienia i ufundowania oraz utrzymywania kaplic. Jedną udało się odnaleźć w Archiwum Diecezjalnym w Tarnowie. Były one przygotowane według jednolitego schematu i zawierały następujące informacje: imię i nazwisko fundatora, jego miejsce zamieszkania lub nazwę gromady, datę przygotowania deklaracji lub datę powstania kapliczki (jeśli została zbudowana wcześniej), opis kapliczki (informacje o wizerunkach świętych, Matki Bożej, Jezusa Chrystusa), położenie kaplicy (podawano numer parceli), zobowiązanie, iż fundator i jego spadkobiercy będą się troszczyć o obiekt, konserwować go, naprawiać, remontować. Obowiązek nakładano na właścicieli gruntu, na którym postawiono figurę, lub na potomstwo. Deklaracje były podpisywane przez fundatorów, a jeśli fundatorem była gmina, to przez przedstawicieli władz gromadzkich, potwierdzane przez świadków i władze gminne (krzyżyki lub własnoręczne podpisy) oraz opieczetowane pieczęcią

⁴² ADT, Akta lokalne, sygn. LSXL, Szczepanów 1851–1910; M. Kornecki, *Dawne drewniane kościoły i dzwony w diecezji tarnowskiej*, Tarnów 1986, s. 203. Obecnie parafia w Rudym-Rysiu nosi wezwanie Pana Jezusa Dobrego Pasterza.

⁴³ M. Szaszkiewicz, *Współczesne intencje stawiania kapliczek na Pomorzu – analiza wyników badań terenowych* [w:] *Mała architektura sakralna Kaszub. Perspektywa antropologiczna*, red. K. Marciniak, Gdańsk 2016, s. 286.

gromady. W przypadku, kiedy fundatorzy byli niepiśmienni, deklaracje sporządzali pisarze gminni. Fundacje z lat 80. XIX w. obowiązek opieki przenosiły na właścicieli gruntu, wcześniejsze na potomstwo. Maciej Bujak w 1863 r. obowiązek opieki złożył na syna Stanisława Bujaka oraz na Wincentego i Konstancję Witków. Z deklaracji wynika, iż figury powinny być poświęcone. Niekiedy nałożenie obowiązku utrzymania figur przez potomnych było rozbudowane i zabezpieczone finansowo. Tak było w przypadku fundacji Marcina i Magdaleny Przybyłów w Wokowicach z 1868 r.:

aby ta [figura] nieprzerwanie istniała, w razie gdyby przez jaki przypadek upadła, obowiązujemy naszych następców po nas na tym gruncie choćby i 200 i 300 lat minęło, to ta nieprzerwanie istnieć ma, dodając to pod tem zastrzeżeniem, że choćby i nasz Familia się skończyła, a obcy wstąpili na ten grunt w posiadaniu na własność i stali się opieszalymi w upadku tegoż wizerunku podnieść, na ten czas pozostawiamy to rozrządzenie nasze pisemne jako kondyccel prawa, z tego gruntu, który dziś jest naszą własnością, i ofiarujemy najprzód i polecamy za doniesieniem przez wiernych czcicieli Maryi, iż upadł ten wizerunek do Najwielebniejszego Urzędu Parafialnego w Szczepanowie, a ten ma polecić urzędowi gminy Wokowice 3^{cia} część gruntu w dzierżawę wypuścić natychmiast i podnieść wizerunek Matki Boskiej Różańcowej w ten sam sposób, pod tem zastrzeżeniem ten obowiązek naszego dzieła pozostawiamy po sobie naszym następcom⁴⁴.

Fundatorzy „upraszali” proboszcza o przybycie i poświęcenie. W deklaracjach zamieszczano również religijne zwroty: „kierowani wdzięcznością ku Panu Bogu”, „na większą chwałę P. Boga”, „na cześć i na chwałę i na zbawienie duszom”, „na większą cześć i chwałę Panu Bogu Wszechmogącemu w Trójcy Świętej Jedynemu i ku czci Najświętszej Maryi Pannie uciekamy się pod obronę jej”, „poczuwając się do wdzięczności ku Panu Bogu za otrzymane dobrodziejstwa”. Figury wznoszone były własnym staraniem i kosztem fundatorów. Ich budowę konsultowano z proboszczem, on zatwierdzał je, po zaakceptowaniu następowało podpisanie deklaracji.

Kolejnym motywem wznoszenia kapliczek, figur i krzyży była ochrona przed klęskami żywiołowymi, pożarami i epidemiami. Umieszczano wówczas wizerunki św. Floriana chroniącego przed pożarami, Jana Nepomucena chroniącego przed powodzią i św. Rozalii chroniącej przed epidemiami chorób zakaźnych. Figura św. Floriana ufundowana została przez gminę Szczepanów i postawiona na rynku w centrum wsi. Wizerunek św. Floriana, obok Matki Boskiej i św. Michała Archanioła, został umieszczony na figurze-krzyżu ufundowanej w 1896 r. przez gminę Wokowice. Figura św. Floriana została umieszczona w kapliczce w Łękach.

⁴⁴ Archiwum Parafii św. Marii Magdaleny i św. Stanisława BM w Szczepanowie, Deklaracja Marcina i Magdaleny Przybyłów w sprawie wzniesienia przydrożnej figury, Wokowice 9 IX 1868.

Kapliczki i figury upamiętniały wydarzenia i miejsca historyczne. Przede wszystkim były one związane ze św. Stanisławem. Na miejscu jego urodzenia powstała murowana kaplica. Kościół pw. św. Stanisława stanął na miejscu rodzinnego domu świętego. W Buczu znajdowała się kapliczka z figurą św. Stanisława w pobliżu źródła wody, w którym to św. Stanisław moczył suchy, twardy chleb⁴⁵. Obchody 800. rocznicy jego męczeńskiej śmierci w 1879 r. upamiętniono „dużym żelaznym krzyżem z wizerunkiem Pana Jezusa wyłożonem i umieszczono go na kamiennym postumencie przy kościele św. Stanisława za 82 złr z dobrowolnych składek”. W Szczepanowie jedna z figur powstała w 1844 r. jako pamiątka powołania bractwa trzeźwości. Z tego roku pochodzą jeszcze dwie kapliczki na terenie tejże wsi, ale brak dowodów (inskrypcji, dokumentów) łączących ich powstanie z ruchem trzeźwościowym.

Krzyżami upamiętniano cmentarze choleryczne (Łęki, Wokowice) i miejsca związane z lokalną tradycją. W Wokowicach jeden krzyż ufundowano na miejscu o nazwie „Szubienica”. Nazwa ta, wedle ludowej opowieści, nawiązywała do miejsca, na którym wieszano chłopów. Ludowa opowieść została zapisana w opisie granic Szczepanowa, będącym częścią składową metryki józefińskiej („[z]najduje się miejsce pagórzyste, gdzie powiadają, iż była szubienica dla złoczyńców wystawiona z wsiów Przyboro-

Fot. 6. Figura Matki Bożej fundacji Jakuba i Kazimierza Ciurusiów, ufundowana na pamiątkę powołania w Szczepanowie towarzystwa wstrzeźliwości

Źródło: zdjęcie ze zbiorów T. Kargola (2022 r.).

⁴⁵ K. Matyas, *Podania z Szczepanowa rodzinnej wioski św. Stanisława*, Kraków 1895, s. 5–6.

wia i Łęk”)⁴⁶. Opis granicy nie wspomina o kapliczce, figurze lub krzyżu. Obiekt tego typu nie został również zamieszczony na tzw. mapie Miega. Figura taka widoczna jest natomiast na mapie katastralnej z 1847 r. Później (1875 r.) na tym miejscu został ufundowany krzyż-figura przez Mikołaja i Mariannę Chudybów, stojący do dnia dzisiejszego.

Fot. 7. Krzyż z wizerunkiem Chrystusa Ukrzyżowanego, na postumencie płaskorzeźby świętych: Marii Magdaleny, Stanisława i Mikołaja. Fundacja Mikołaja i Marianny Chudybów z 1875 r. (zob. deklarację nr 4)

Źródło: zdjęcie ze zbiorów T. Kargola (2022 r.).

Jedna figura miała inspiracje polityczne, czyli poświęcona został ks. Stanisławowi Stojałowskiemu. Przed I wojną światową pojawiła się idea wzniesienia pomnika ku czci pioniera ruchu ludowego w Galicji. Zawiązany został komitet budowy pomnika, w skład którego weszli przewodniczący Stanisław Ką-

⁴⁶ CPAHU Lwów, f. 19: Metryka Józefińska, op. 1, spr. 320, k. 92.

dziołka, zastępca przewodniczącego Antoni Grabowski, sekretarz M. Zachara, skarbnik Narcyz Sadowski. Komitet, razem z parafianami, zawarł umowę z Wojciechem Samkiem z Bochni na budowę pomnika. Miał on stanąć przy rynku w pobliżu szkoły. Koszt budowy pomnika oszacowano na 1 tys. koron. W 1914 r. zebrano 700 koron. Pomnik planowano ukończyć w czerwcu 1914 r. Zgodnie z umową miał mieć 5 m wysokości, składać się z kamiennego postumentu, na którym miała stanąć figura św. Stanisława z kamienia pińczowskiego i portret ks. Stanisława Stojalowskiego. Cała ta kompozycja miała być otoczona czterema słupami połączonymi łańcuchami. Na pomniku miał zostać wryty napis: „Ks. Stojalowskiemu, niestrudzonemu bojownikowi i obrońcy praw ludu, w dowód czci i wdzięczności ludność parafii i okolicy Szczepanowa”. Jak pisał korespondent tygodnika „Ojczyzna”, mieszkaniec Szczepanowa o inicjałach S.K. (zapewne Stanisław Kądziołka), pomnik ten miał być wyrazem hołdu i wdzięczności mieszkańców dla „dobrego ojca i opiekuna ludu, który dla niego szczerze i serdecznie pracował”⁴⁷. Środki zbierano nie tylko w parafii w Szczepanowie, ale również w innych miejscowościach. Komitet budowy pomnika w jednym z numerów „Ojczyzny” informował, iż członkowie Czytelni Towarzystwa Szkoły Ludowej w Brzeźnicy przekazali 5 koron 69 halerzy⁴⁸. Pomnik z powodu wybuchu wojny nie został ukończony, jak planowano, w 1914 r. Wzniesiono go ok. 1920 r. w zaplanowanym kształcie.

Kapliczki cechowały się różnorodną ikonografią: chrystologiczną, maryjną i świętych.

Fot. 8. Obelisk z figurą św. Stanisława wskrzeszającego Piotrowina ku czci ks. Stanisława Stojalowskiego w Szczepanowie

Źródło: zdjęcie ze zbiorów T. Kargola (2022 r.).

⁴⁷ „Ojczyzna”, 29 III 1914, nr 13, s. 149.

⁴⁸ „Ojczyzna”, 26 IV 1918, nr 17, s. 219.

Fot. 9. Krzyż fundacji Wojciecha i Teresy Kargółów w Wokowicach z ok. 1847 r.

Źródło: zdjęcie ze zbiorów T. Kargola (2022 r.).

Fot. 10. Figura Matki Bożej Różańcowej z Dzieciątkiem w Wokowicach. Fundacja Marcina i Magdaleny Przybyłów z 1868 r. (zob. deklarację nr 3)

Źródło: zdjęcie ze zbiorów T. Kargola (2022 r.).

Motywy chrystologiczne reprezentowane są przez krzyże z Chrystusem Ukrzyżowanym, sceny Męki Pańskiej (Chrystus Nazareński, Chrystus upadający pod krzyżem, Chrystus Ukrzyżowany w asyście Matki Bożej, Marii Magdaleny i św. Jana Ewangelisty), Chrystus Frasobliwy, Serce Jezusa.

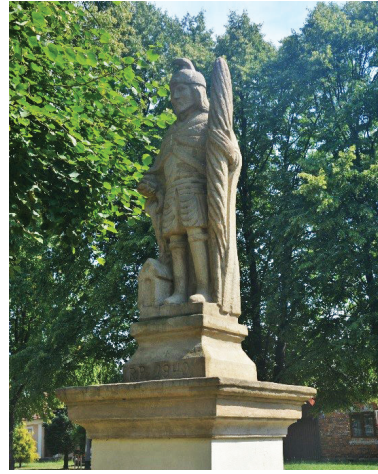
Wizerunki maryjne obejmują Matkę Bożą z Dzieciątkiem, Matkę Bożą Różańcową, Matkę Bożą Bolesną, Matkę Bożą Niepokalanie Poczętą, koronowaną i wniebowziętą.

Analizując obecność świętych, wyróżnić można trzy ich grupy. Pierwszą tworzyli święci patronowie fundatorów (imiona fundatorów pokrywają się z wizerunkami świętych umieszczanych na figurach i krzyżach). Do drugiej grupy zaliczyć można świętych czczonych w parafii, czyli Stanisława BM i Marię Magdalenę. Do trzeciej grupy mogą należeć święci chroniący przed klęskami żywiołowymi i epidemiami (Florian, Jan Nepomucen, Rozalia). Niewątpliwie najpopularniejszym świętym jest św. Stanisław BM, obecny na 26 z 61 obiektów.

Fot. 11. Figura NMP Niepokalanie Poczętej w Szczepanowie z 1864 r.

Źródło: zdjęcie ze zbiorów T. Kargola (2022 r.).

Fot. 12. Figura św. Floriana na rynku w Szczepanowie. Fundacja gminy z 1844 r.

Źródło: zdjęcie ze zbiorów T. Kargola (2022 r.).

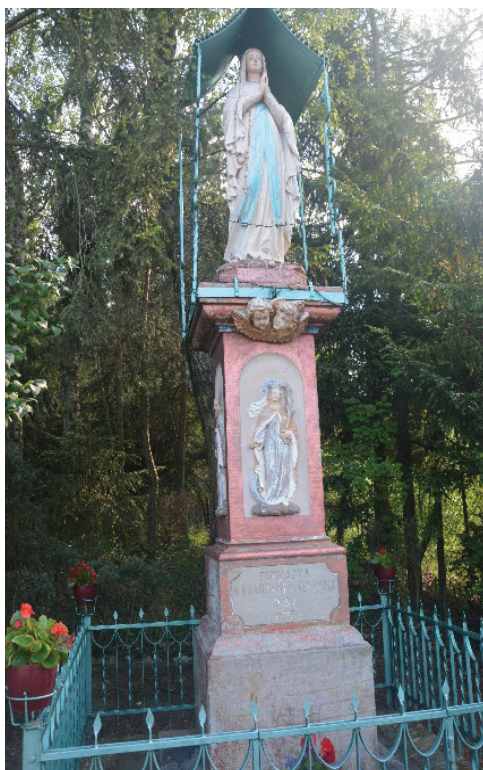
Fot. 13. Św. Jan Nepomucen na postumencie pod figurą Matki Bożej z dzieciątkiem w Buczu fundacji Jan i Petroneli Giemzów z 1870 r.

Źródło: zdjęcie ze zbiorów T. Kargola (2022 r.).

Fot. 14. Wizerunek św. Rozalii na postumencie pod figurą Chrystusa Frasobliwego we wsi Przyborów. Fundacja gminy z 1850 r.

Źródło: zdjęcie ze zbiorów T. Kargola (2022 r.).

Fot. 15. Figura Matki Bożej Niepokalanie Poczętej w Mokrzykach, na postumencie na pierwszym planie wizerunek św. Katarzyny Sieneńskiej. Fundacja Szymona i Katarzyny Wisów z 1897 r.

Źródło: zdjęcie ze zbiorów T. Kargola (2022 r.).

nia. Jest on przedstawiony w sposób konwencjonalny. Widzimy postać świętego w stroju pontyfikalnym i małą postać Piotra wstającego z grobu. Scena jest dwuosobowa, jej bohaterom nie towarzyszą świadkowie. Piotr ukazany jest albo do pasa, albo w całej postaci, z białą chustą zarzuconą na głowę i ramiona lub bez niej, z rękami złożonymi do modlitwy. Św. Stanisław w lewej ręce trzy-

ikonografia świętych zgodna była z ich kościelnym wizerunkiem. Św. Florian prezentowany był jako młody rzymski żołnierz, z hełmem na głowie, sztandarem w ręce, z naczyniem, z którego wylewał wodę. Jana Nepomucena ukazywano w stroju liturgicznym (komża, biret), z krzyżem w ręku, św. Rozalię jako młodą dziewczynę w pokutnym stroju przewiązany sznurem, zaś św. Katarzynę Aleksandryjską z pękniętym kołem do łamania, Archanioła Michała jako wojownika, rycerza w zbroi z białymi skrzydłami i włosami upiętymi opaską, strącającego Lucyfera do piekła.

Więcej uwagi poświęcić należy wizerunkowi św. Stanisława. W sztuce dominują dwa jego ikonograficzne przedstawienia: scena zabójstwa świętego przez króla Bolesława i wskrzeszenie Piotrowina (rycerza Piotra z Piotrawina)⁴⁹. W małej architekturze sakralnej na obszarze parafii szczepanowskiej nie pojawia się pierwsza scena, występuje wyłącznie cud wskrzesze-

⁴⁹ Więcej zob. I. Platowska-Sapetowa, *Artystyczne świadectwa kultu św. Stanisława Biskupa i Męczennika w archidiecezji przemyskiej i w diecezji rzeszowskiej* [w:] Ks. B. Przybyszewski i Współautorzy, *Święty Stanisław Biskup Męczennik. Sprawa Świętego Stanisław. Biografia. Legenda. Kult. Ikonografia. Polemika z Gerardem Labudą*, red. I. Platowska-Sapetowa, Rzeszów–Łańcut 2005, s. 571–650. Piotrowin – wieś w województwie lubelskim, siedziba parafii, miejsce związane z kultem św. Stanisława i legendą o wskrzeszeniu rycerza Piotra. W. Frankowski, *Pamiątki w Piotrawinie*, „Przewodnik Katolicki” 1929, R. 35, nr 18, s. 3–4.

ma pastorał, a prawą wykonuje gest błogosławieństwa.

Owo podanie o wskrzeszeniu zmarłego przez św. Stanisława trafiło do ludu z jego *żywotów za pośrednictwem duchowieństwa* i głoszonych przezeń kazań⁵⁰. Było ono również rozpowszechniane w prasie dla ludu, jak „Krakus”⁵¹ i „Niedziela”⁵², wplecione w życiorys św. Stanisława.

Do wiernych legenda o wskrzeszeniu rycerza Piotra docierała nie tylko za pośrednictwem słowa, ale i obrazu. W szczepanowskim kościele parafialnym znajdował się ołtarz przedstawiający św. Stanisława wskrzeszającego Piotrowina (rycerza Piotra)⁵³. Szukając porównań między figurami z parafii szczepanowskiej a ikonografią świętego, dostrzec można podobieństwo do XIX-wiecznych wizerunków, stalorytów z modlitwami do świętego, m.in. do grafiki z 1891 r. zaaprobowanej przez przemyskiego biskupa pomocniczego Jakuba Glazera. W sprzedaży znajdowały się chromolitogra-

Fot. 16. Św. Stanisław wskrzeszający Piotrowina. Fragment przydrożnej figury Matki Bożej Bolesnej z krzyżem wizerunkami świętych fundacji Michała i Barbary Hamielców z 1885 r. w Przyborowie

Źródło: zdjęcie ze zbiorów T. Kargola (2022 r.).

⁵⁰ Legenda o wskrzeszeniu rycerza Piotra przedstawiona została w „Żywocie mniejszym” i „Żywocie większym św. Stanisława” („O wskrzeszeniu rycerza Piotra w trzy lata po śmierci”) oraz w późniejszych żywotach, np. autorstwa Piotra Skargi. Zob. więcej: Średniowieczne żywoty i cuda patronów Polski, tłumaczyła z języka łacińskiego J. Pleziowa, oprac. i wstępem opatrzył M. Plezia, Warszawa 1987, s. 117–122, 261–268; P. Skarga, Żywoty świętych polskich, Kraków 2000, s. 73–75.

⁵¹ *Katedra na Wawelu*, „Krakus” 1894, R. 4, nr 19, s. 3.

⁵² Święty Stanisław, „Niedziela” 1884, R. 1, nr 19, 11 V 1884, s. 2. W tym miejscu warto przytoczyć fragment artykułu o wskrzeszeniu Piotra: „I tak trafiło się, że Stanisław kupił dla kapituły krakowskiej wieś Piotrowinę leżącą nad Wisłą od rycerza Piotra Strzemięczyka, zwanego Piotrowinem a że sprzedający jakoś prędko umarł, więc na kupno to nie było żadnego dokumentu. Korzystając z tego, synowcowie owego Piotrowina wytoczyli skargę do króla, żeby im wieś oddano. Wtedy św. Stanisław – widząc oczywistą niesprawiedliwość i wezwawszy na pomoc pana Boga, powołał się na świadectwo zmarłego rycerza. Jakoż kiedy zeszli do grobów, gdzie był pochowany Piotrowin, na rozkaz świętego z grobu wstał, kupno wioski poświadczył, a napomniawszy nieuczciwych siostrzeńców, położył się napowrót w trumnie, aby wstać po raz drugi na sąd ostateczny. Cud ten św. męża sprawił ogromne wrażenie na wszystkich i na czas jakiś upokorzył króla, chociaż nie zjednał serca ku św. biskupowi”.

⁵³ CPAHU Lwów, f. 146: Namiestnictwo Galicyjskie, op. 20, spr. 263, k. 4v.

fie św. Stanisława wskrzeszającego Piotrowina, reklamowane były przez księgarnię katolicką Władysława Miłkowskiego⁵⁴.

Fot. 17. Św. Stanisław Biskup, staloryt [1891]

Źródło: Biblioteka Narodowa, <https://polona.pl/item/sw-stanislaw-biskup,NDc3MjQ0NDA/0/#info:metadata> [dostęp 28.12.2022].

Fot. 18. Św. Stanisław, grafika, XIX w.

Źródło: Biblioteka Narodowa, <https://polona.pl/item/s-stanislaw,NDc3MjQ0MjI/0/#info:metadata> [dostęp 28.12.2022].

Mała architektura sakralna, oprócz wizerunków Zbawiciela, Jego Matki i świętych, zawierała różnorodne napisy dewocyjne. Obejmowały one wezwania:

1. do Boga: „Na cześć i chwałę Bogu”, „WDZIĘCZNOŚĆ BOGU RP 1850”
2. do Syna Bożego: „JZUSIE NAZAREŃSKI! ZMIŁUJ SIĘ NAD NAMI”
3. do Matki Bożej: „Pod Twoją obronę uciekamy się SBR”, „O MARYJA PRZEZ GRZECHU POCZĘTA MÓDL SIĘ ZA NAMI, KTÓRZY SIĘ DO CIEBIE UCIEKAMY”, „FUNDATOROWIE MARCIN I MAGDALENA PRZYBYŁOWIE I NAJŚWIĘTSZA MARYJA MÓDL SIĘ ZA NAMI”
4. do św. Stanisława: „Święty Stanisławie prosz za nas, aby Bóg łaskawy był dla nas, Jezusie Nazareński zmiłuj się nad nami”

⁵⁴ „Kalendarz katolicki krakowski na rok pański 1886”, Kraków 1886.

5. do Boga, Maryi i świętych: „KU CZCI I NA CHWAŁĘ BOGU I NJŚW. PANNY MAR.”, „O NAJŚWIĘTSZE SERCE JEZUSA zmiłuj się nad nami MARYO BEZ GRZECHU POCZĘTA módl się nami”

Napisy zawierały prośbę o modlitwę za fundatorów: „Fondatorowie Jan i Petronella Giemzowie proszą o Zdrować Maryja za dusze zmarłe do Pana Boga”; „STANISŁAW I MARYANNA LAMBERT FUNDATOROWIE PROSZĘ O WESTHNIENIE”, „JAKUB CIURUŚ FUNDATOR I KAZIMIERZ BRAT PRZYTOMNY PROSZĄ O POZDROWIENIE ANIELSKIE ZA DUSZE ZMARŁYCH”.

Na postumentach podawano daty, imiona i nazwiska fundatorów, a niekiedy okoliczności powstania kaplic („PAMIĄTKA ZAPROWADZENIA TOWARZYSTWA WSTRZEMIEŻLIWOSCI R.P. 1844”, „Pamiętka nabożeństwa missyjnego w 800. letnią rocznicę męczeństwa ś. STANISŁAWA R. 1879”.

Na tle powyższych napisów dewocyjnych wyróżniają się napisy z krzyża w Wokowicach, ufundowanego przez Wojciecha i Teresę Kargolów. Na postumencie zamieszczono kilka wezwań: „WOYCIECHA I TERESZY KARGOLE FONDATOROWIE PROSZĄ O POZDROWIENIE ZA DUSZE. R.P. 1847”, „NIE NOM PANIE NIE NOM ALE IMIENIOWI TWEMU CHWAŁA BĘDZIE TU I WSZĘDZIE NA WIEKI”, „JEŻELI MIĘDZE I WAMI WZAIĘMNA MIŁOŚĆ OBFITOWAĆ NIE BĘDZIE NIE WNIDZIECIE DO KRÓLESTWA NIEBIESZKIEGO”.

Na podstawie analizy samych obiektów i zobowiązań do ich ufundowania jesteśmy w stanie ustalić imiona i nazwiska fundatorów. Trudniej natomiast zidentyfikować nazwiska twórców. W przypadku obiektów z wcześniejszych lat XIX w. nie wiemy, kto był rzeźbiarzem. Byli to zapewne lokalni rzemieślnicy. Autorem kapliczek, figur z przełomu XIX i XX w. był bocheński rzeźbiarz i kamieniarz Wojciech Samek⁵⁵. Sygnował on nazwiskiem swoje prace. Na terenie parafii szczepanowskiej był autorem co najmniej czterech obiektów (w Wokowicach z 1896 r., w Łękach z 1901 r., w Szczepanowie z 1909 r., w Szczepanowie z ok. 1920 r., ale prace podjęto jeszcze w 1914 r.). W archiwum wsi

⁵⁵ Wojciech Samek (1861–1921) – rzeźbiarz, kamieniarz, właściciel Zakładu Rzeźby Artystycznej w Bochni, założonego w 1885 r. Jego firma wykonywała ołtarze, ambony, feretrony, sztukaterie do fasad i wnętrz kościołów i kamienic, rzeźby, przydrożne figury, nagrobki, kamienne tablice i epitafia oraz pomniki. Swoją działalnością obejmował przede wszystkim rejon Bochni, Brzeska, Tarnowa i Dąbrowy Tarnowskiej, ale zamówienia realizował w całej Galicji. Do jego znanych prac zaliczyć można pomnik ku czci poległych powstańców z 1846 r. na cmentarzu w Gdowie, pomnik Tadeusza Kościuszki w Radłowie. Jego prace były cenione, a wyrazem tego są nagrody: w 1894 i 1899 r. na Powszechnej Wystawie Krajowej, w 1905 r. na wystawie krajowej w Tarnowie. Reklamował się na łamach prasy, zwłaszcza codziennej i kościelnej. *Z kraju*, „Nowiny” 1911, R. 9, s. 2; P. Stachnik, *Rzemieślnik i artysta*, <https://dziennikpolski24.pl/rzemieslnik-i-artysta/ar/c3-2013882> [dostęp 19.12.2022].

Wokowice przechowywanym w miejscowej izbie pamięci zachowała się księga przychodów i rozchodów gminnej kasy pożyczkowej, w której odnotowano, iż na skutek uchwały rady gminnej z 28 marca 1896 r. przekazano jako zadatek na budowę kapliczki kwotę 30 złr, a w lipcu na ten sam cel wypłacono kolejne 70 złr⁵⁶. Warto wspomnieć, iż bocheński artysta był również twórcą jednego z ołtarzy w kościele parafialnym w Szczepanowie.

Fot. 19. Krzyż-figura fundacji gminy Wokowice z 1896 r. przy wjeździe do wsi od strony Szczepanowa

Źródło: zdjęcie ze zbiorów T. Kargola.

⁵⁶ Izba Regionalna „Niezapominajka” w Wokowicach, Księga przychodów i rozchodów gminnej kasy pożyczkowej w Wokowicach.

Wnioski

Kształt, budulec, motywacje i religijne odniesienia małej architektury sakralnej w parafii szczepanowskiej nie odbiegały od obiektów tego typu na obszarze całej diecezji. Wznoszono je z drewna i kamienia. Fundatorzy kierowali się pobudkami religijnymi, prosząc o Bożą opiekę lub dziękując za otrzymane już łaski. Na tle diecezji parafianie szczepanowscy wyróżniali szczególnym kultem ich wielkiego rodaka – św. Stanisława.

Kapliczki, figury i krzyże sakralizowały przestrzeń. Wznoszono je przy drogach, przy skrzyżowaniu dróg, w miejscach związanych z historycznymi wydarzeniami lub postaciami. Ustawione na parceli osoby prywatnej, przed jej domostwem chroniły przed złem. Ustawione w centrum wsi lub na jej granicy chroniły całą miejscowość. W Szczepanowie figurę św. Floriana postawiono w centrum, na rynku. Rynek jest centralnym placem charakterystycznym dla miast. Rynek w Szczepanowie jest pozostałością XVIII-wiecznej nieudanej lokacji miasta przez jego właściciela Stanisława Lubomirskiego. W Wokowicach w centrum wsi odnajdziemy kaplicę z 1846 r. Jest ona widoczna na planie katastralnym. W kolejnych dekadach układ przestrzenny wioski uległ zmianie i ten obiekt zatracił wyjątkowe położenie. Od XVIII w. do dnia dzisiejszego przydrożne krzyże i kapliczki stoją w tych samych miejscach, budowane od nowa lub odnawiane przez kolejne pokolenia.

Tradycja wznoszenia kapliczek, figur i krzyży przydrożnych kontynuowana była w kolejnych dekadach po 1918 r. Były one fundowane przez osoby prywatne na przydomowych posesjach oraz gminy przy granicach wsi lub w ich centrach. Poświęcone one były Jezusowi Chrystusowi, Maryi i św. Stanisławowi Szczepanowskiemu.

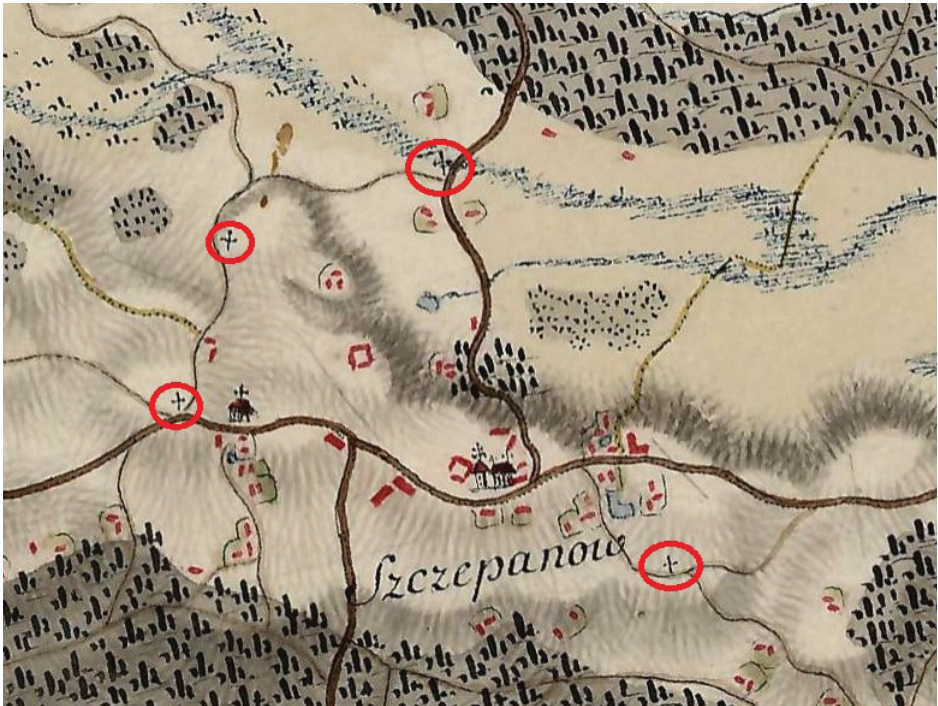

Fot. 20. Kapliczka z figurą św. Stanisława ufundowana przez mieszkańców Sterkowca w 2019 r.

Źródło: zdjęcie ze zbiorów T. Kargola (2022 r.).

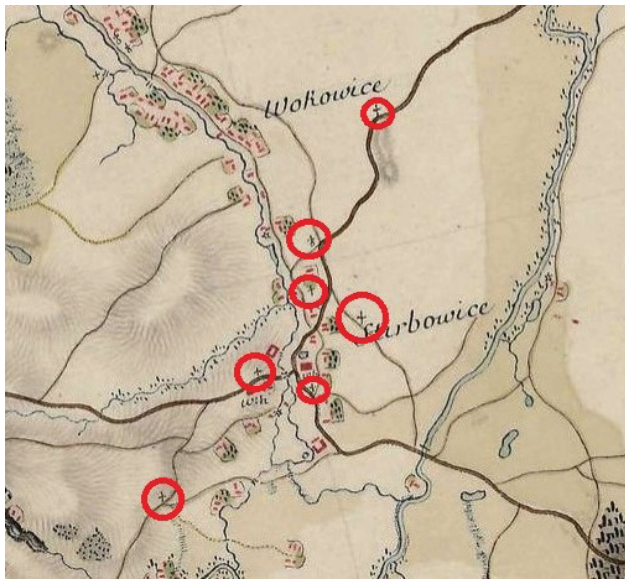
Aneksy

Aneks 1. Źródła kartograficzne

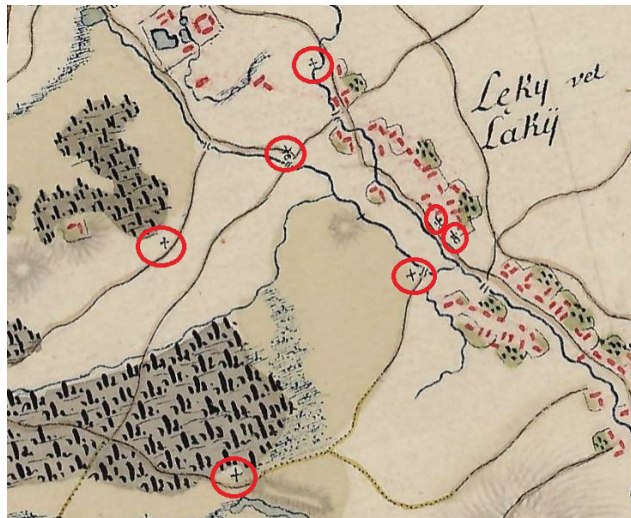
1. Kapliczki, figury i krzyże we wsi Szczepanów na mapie topograficznej Galicji (1779–1783) z Archiwum Wojennego w Wiedniu (tzw. mapie Miega).

Źródło: <https://maps.arcanum.com/en/map/firstsurvey-galicia>

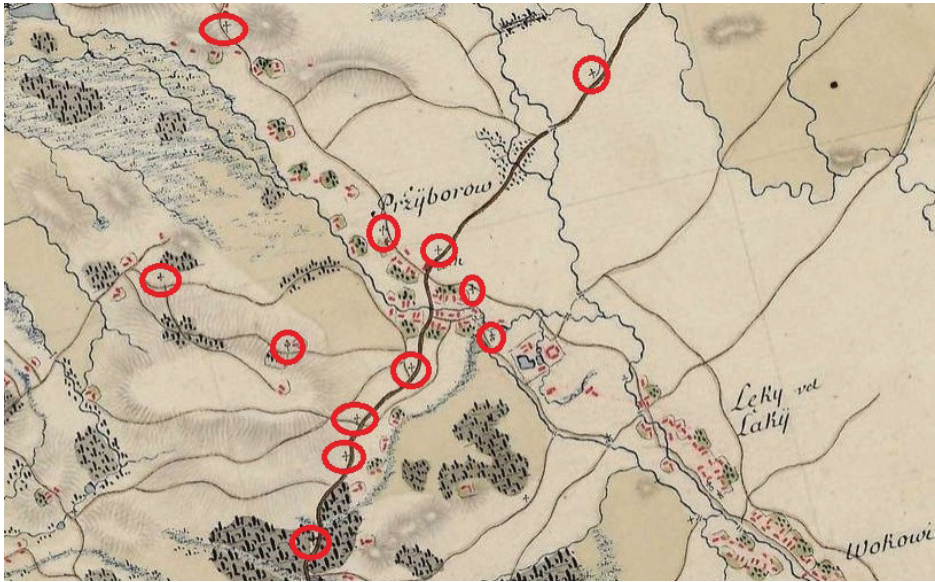
2. Kapliczki, figury i krzyże we wsiach Wokowice i Sterbowice na mapie topograficznej Galicji (1779–1783) z Archiwum Wojennego w Wiedniu (tzw. mapie Miega).

Źródło: <https://maps.arcanum.com/en/map/firstsurvey-galicia>

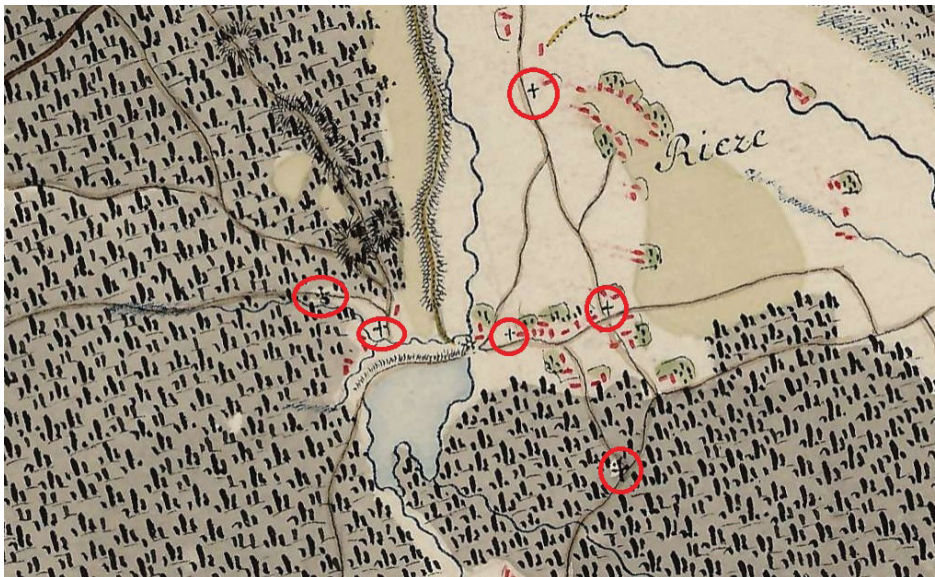
3. Kapliczki, figury i krzyże we wsi Łęki na mapie topograficznej Galicji (1779–1783) z Archiwum Wojennego w Wiedniu (tzw. mapie Miega).

Źródło: <https://maps.arcanum.com/en/map/firstsurvey-galicia>

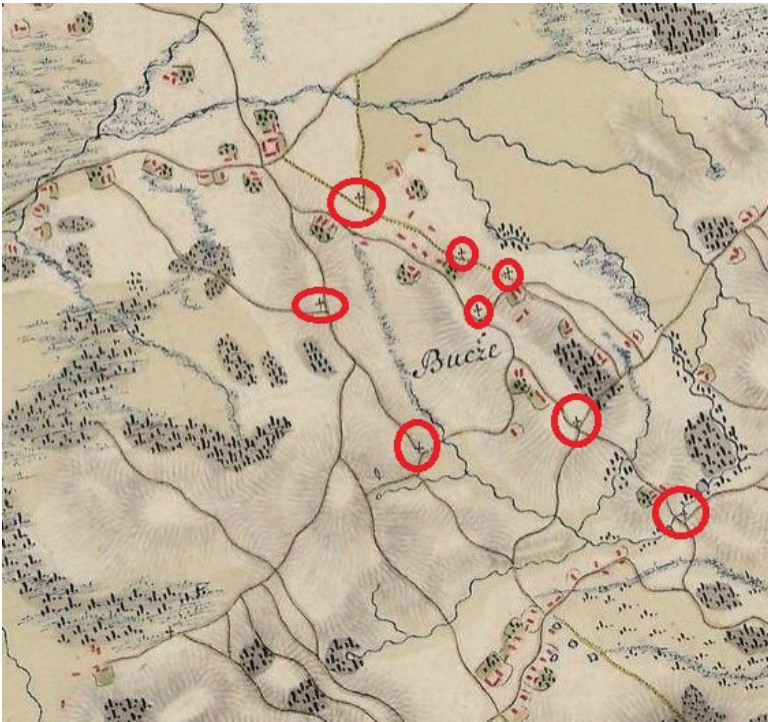
4. Kapliczki, figury i krzyże we wsi Przyborów na mapie topograficznej Galicji (1779–1783) z Archiwum Wojennego w Wiedniu (tzw. mapie Miega).

Źródło: <https://maps.arcanum.com/en/map/firstsurvey-galicia>

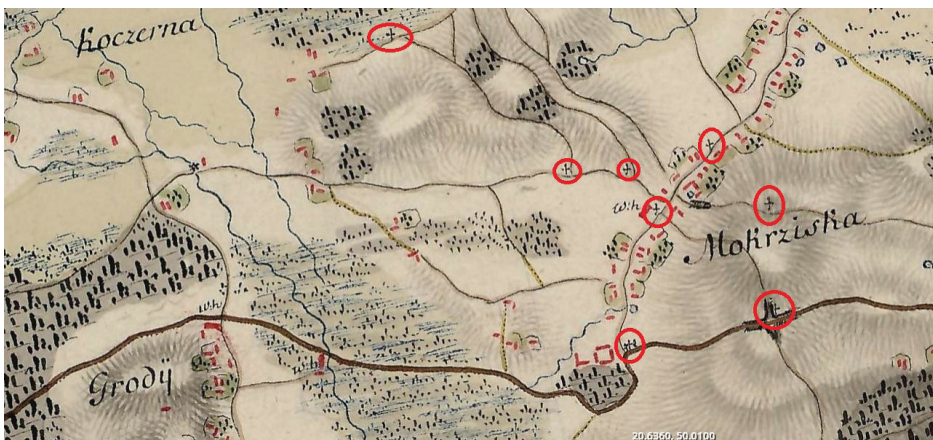
5. Kapliczki, figury i krzyże we wsi Rudy-Rysie na mapie topograficznej Galicji (1779–1783) z Archiwum Wojennego w Wiedniu (tzw. mapie Miega).

Źródło: <https://maps.arcanum.com/en/map/firstsurvey-galicia>

6. Kapliczki, figury i krzyże we wsi Bucze na mapie topograficznej Galicji (1779–1783) z Archiwum Wojennego w Wiedniu (tzw. mapie Miega).

Źródło: <https://maps.arcanum.com/en/map/firstsurvey-galicia>

7. Kapliczki, figury i krzyże we wsi Mokrzyńska na mapie topograficznej Galicji (1779–1783) z Archiwum Wojennego w Wiedniu (tzw. mapie Miega).

Źródło: <https://maps.arcanum.com/en/map/firstsurvey-galicia>

8. Kapliczki, figury i krzyże we wsi Szczepanów na planie katastralnym wsi. Numerem 1. oznaczono kaplicę na miejscu narodzenia św. Stanisława (zob. fot. 4 i 5). Numerem 2. oznaczono figurę św. Floriana na rynku (zob. fot. 12).

Źródło: ANK, Kataster galicyjski, sygn. 3393.

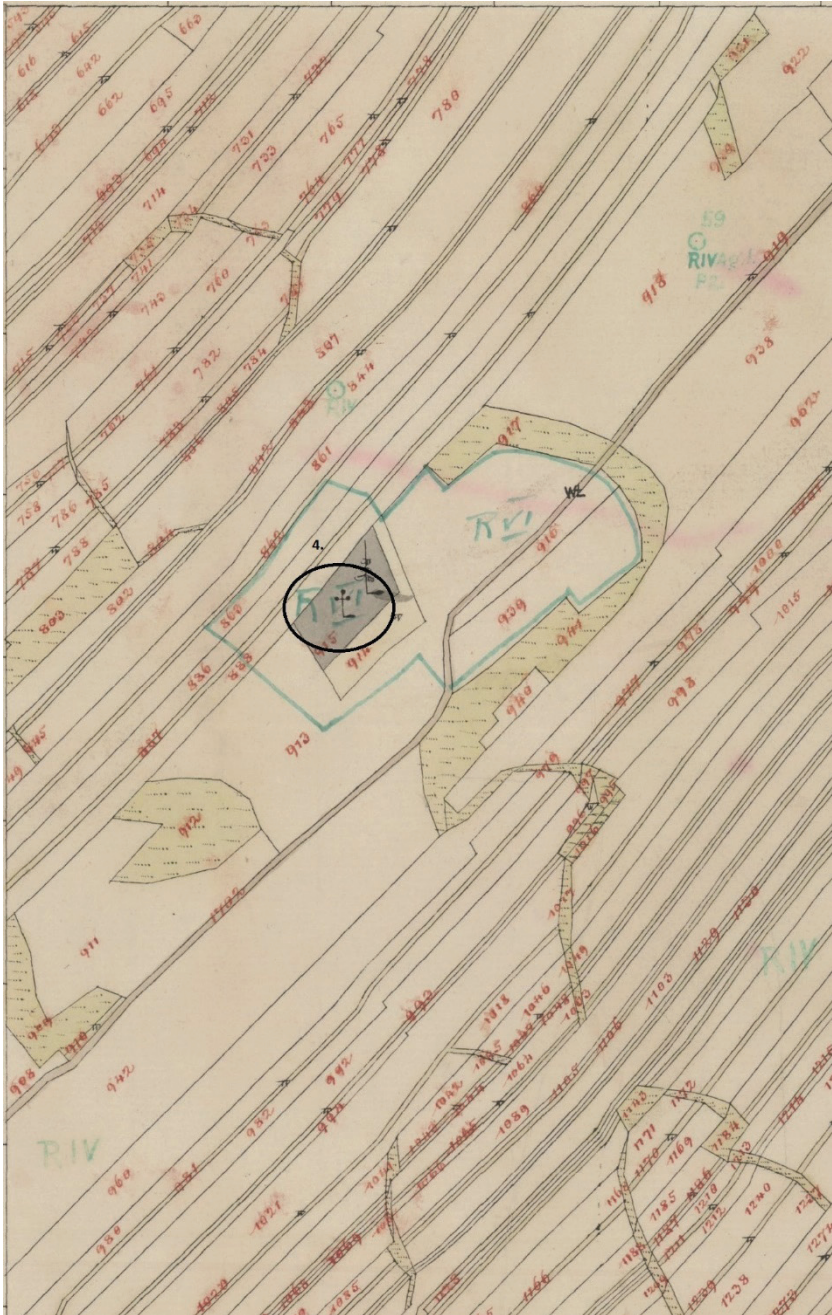
9. Kapliczki, figury i krzyże we wsi Szczepanów na planie katastralnym wsi. Numerem 3. oznaczono figurę przy drodze prowadzącej do Sterkowca, prawdopodobnie do tej lokalizacji nawiązuje figura NMP Niepokalanie Poczętej, ufundowanej w 1864 r. (zob. fot. 11).

Źródło: ANK, Kataster galicyjski, sygn. 3393.

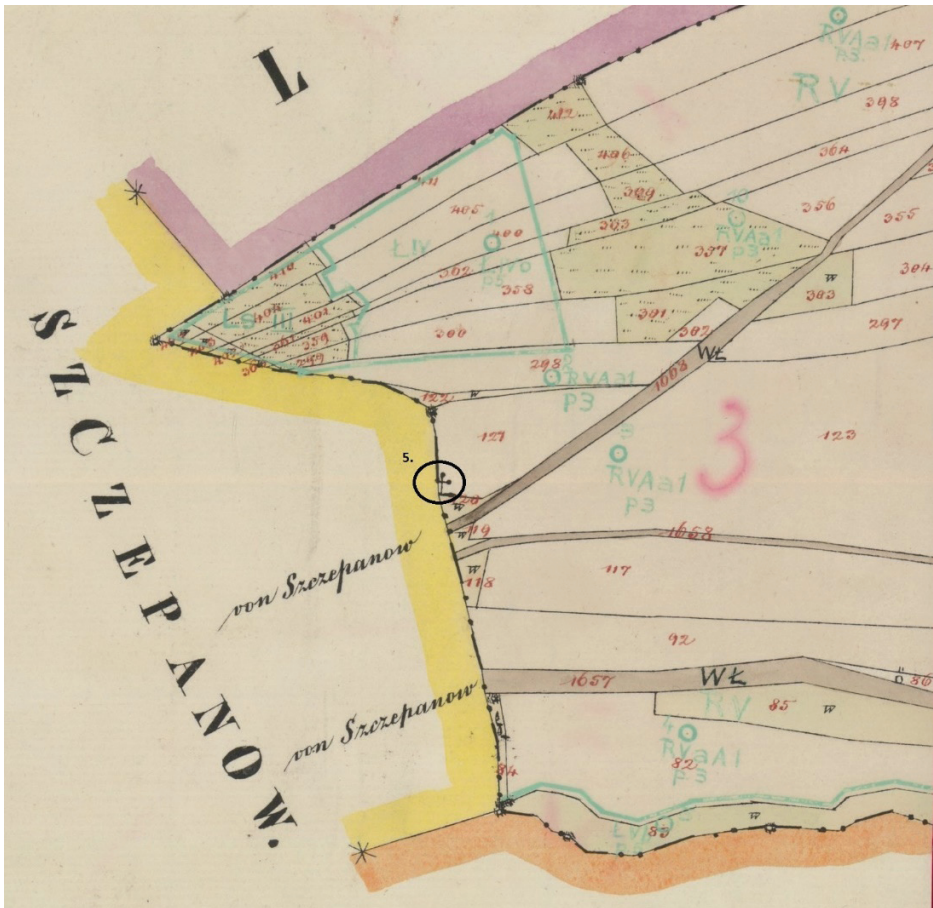

10. Kapliczki, figury i krzyże we wsi Wokowice na planie katastralnym. Numerem 1. oznaczono figurę przy drodze prowadzącej ze Szczepanowa, w tym miejscu znajduje się kapliczka fundacji gminy z 1896 r. (zob. fot. 19). Numerem 2. oznaczono krzyż fundacji Wojciech i Teresy Kargólów z ok. 1847 r., istniejący do dnia dzisiejszego (zob. fot. 9). Numerem 3. oznaczano obecną figurę Matki Bożej Różańcowej (zob. fot. 10), ufundowaną w latach 60. XIX w. przez Marcina i Magdalenę Przybyłów (zob. deklarację nr 3 z wykazu fundatorów) w miejsce wcześniejszej kapliczki/figury, pochodzącej z 1813 r. i prawdopodobnie zaznaczonej na planie katastralnym.

Źródło: ANK, Kataster galicyjski, sygn. 3398.

11. Krzyż na miejscu cmentarza cholerycznego we wsi Wokowice. Obecnie znajduje się tam metalowy krzyż, współcześnie ufundowany przez mieszkańców
Źródło: ANK, Kataster galicyjski, 3398.

12. Krzyż/figura na miejscu zwanym „Szubienica”. Obecnie znajduje się tam krzyż fundacji Mikołaj i Marianny Chudybów z 1875 r. (zob. fot. 7 i deklarację nr 4 z wykazu fundatorów).

Źródło: ANK, Kataster galicyjski, 3398.

Aneks 2. Wykaz deklaracji ufundowania kapliczek, figur i krzyży z archiwum parafii pw. św. Marii Magdaleny i św. Stanisława BM w Szczepanowie i Archiwum Diecezjalnego w Tarnowie

Lp.	Rok	Fundator	Opis figury	Lokalizacja figury	Uwagi
1	2	3	4	5	6
1.	1863	Maciej Bujak	kamienna figura Jezusa Nazareńskiego	Sterkowiec, na gruncie Bujaka przy drodze od Wokowic do Brzeska, na granicy gromad Wokowice i Sterkowiec	posiadacz gospodarstwa gruntowego, nr domu 9 w Sterkowcu
2.	1868	Stanisław i Marianna Komczowie		Łęki, parcela nr 68	poświadczenie zwierzchności gminy Łęki
3.	1868	Marcin i Magdalena Przybyłowie	figura Matki Boski Różańcowej	Wokowice, parcela nr 24	
4.	1875	Mikołaj i Marianna z Budzichów Chudybowie	kamienna figura „Pana Jezusa na krzyżu”	Wokowice, na gruncie Jana Gniewińskiego, przy drodze z Wokowic i Łęk do Szczepanowa, pomiędzy granicami wsi Wokowice i Szczepanów	właściciele 12-morgowego gospodarstwa, nr domu 7 w Wokowicach
5.	1876	Jędrzej i Gertruda Wielgoszowie	kamienna figura, „krzyż z Panem Jezusem”, Panna Maryja, św. Jan, Maria Magdalena, a poniżej św. Stanisław, Andrzej, Gertruda	Mokrzyska, nr konskrypcyjny 79, w miejsce drewnianej figury Bożej Męki, która nie nadawała się do naprawy	
6.	1876	Stanisław i Marianna Smojdowie	kamienna figura ukrzyżowanego Jezusa Chrystusa, pod krzyżem Matka Boska Bolesna i św. Jan, poniżej (na filarze?) św. Stanisław, Wincenty, Aniołowie	Przyborów, na gruncie Jana Maślanki, przy rozstaju dróg na Przyborów i na Buczynę, na miejscu spróchniałej drewnianej figury tzw. Bożej Męki	właściciele gospodarstwa pod nr 762

1	2	3	4	5	6
7.	1877	Józef i Rozalia Przybyłowice	figura kamienna „przedstawiająca Pana Jezusa ukrzyżowanego”, po bokach krzyża „statuła” Matki Boskiej, św. Jana, a pod krzyżem Marii Magdaleny, na filarze z przodu Matka Boska Różańcowa, z prawej strony św. Józef, z lewej św. Rozalia	Mokrzyska	
8.	1878	Jędrzej i Katarzyna Cisakowie	kamienna figura „przedstawiająca Pana Jezusa ukrzyżowanego”, po bokach krzyża figura Matki Boskiej i św. Jana, u podnóża krzyża św. Maria Magdalena, na filarze z przodu koronacja Matki Boskiej, po prawej stronie św. Wojciech, po lewej św. Andrzej	Mokrzyska, parcela nr 325	
9.	1880	Franciszek i Marianna Legutkowie	kamienna figura Pana Jezusa ukrzyżowanego, na filarze z przodu Matka Boska Bolesna, po prawej stronie św. Franciszek, po lewej św. Maciej	Sterkowiec, na gruncie fundatorów pod nr domu 26	
10.	1882	Agnieszka Koczwarą	kamienna figura Matki Boskiej Różańcowej, po prawej stronie św. Dominik, po lewej św. Teresa, na postumencie św. Agnieszka, św. Wojciech, św. Paweł, św. Wiktoria, Pan Jezus niosący krzyż, św. Kazimierz	Borek, nr 95	
11.	1884	Stanisław i Agnieszka Pluskwowie	kamienna figura Matki Boskiej Różańcowej, na filarze z przodu św. Stanisław, z prawej strony św. Franciszek, z lewej św. Agnieszka	Mokrzyska, na gruncie fundatorów	
12.	1885	Wojciech i Bronisława Kołodziejowie	kamienna figura Matki Bożej Różańcowej, na filarze Serce Pana Jezusa, z prawej strony św. Wojciech, z lewej św. Bronisława, z tyłu św. Stanisław	Szczepanów, parcela nr 65	

1	2	3	4	5	6
13.	1885	Michał i Barbara Hamielcowie	kamienna figura „Pana Jezusa ukrzyżowanego”, po bokach krzyża figura Matki Boskiej i św. Jana, u podnóża krzyża św. Maria Magdalena, na filarze z przodu Matka Boska Różańcowa, po prawej stronie św. Barbara, po lewej św. Katarzyna, poniżej na filarze św. Michał z przodu, św. Stanisław po prawej i św. Wawrzyniec po lewej stronie	Przyborów, nr 26	
14.	1885	Mikołaj i Marianna Chudybowie	kamienna figura Pana Jezusa niosącego krzyż, na filarze przodu Matka Boska Różańcowa, po prawej stronie św. Stanisław, po lewej Anioł Stróż	Mokrzyska, parcela nr 81	obowiązek opieki nad figurą nałożono na posiadaczy realności nr 365 w Mokrzyskach
15.	1886	Jan i Agnieszka Sowowie	kamienna figura Matki Boskiej Różańcowej, na filarze św. Stanisław z przodu, św. Agnieszka z prawej strony, św. Jan z lewej	Jodłówka, nr 83	
16.	1886	Stanisław Budyn	kamienna figura Matki Boskiej Różańcowej, na filarze z przodu św. Stanisław, z prawej strony św. Mikołaj, z lewej św. Maria Magdalena	Łęki, nr 75	wdowiec
17.	1886	Tomasz Swiercz	kamienna figura „Matki Boskiej Królowej Serca Jezusowego”, na filarze z przodu „Najświętsza Panna Zwycięska”, z prawej św. Tomasz, z lewej św. Piotr	Łęki, nr 78	
18.	1887	Zwierzchność gromady Mokrzyska	kamienna figura św. Stanisława	„na gruncie Chrabskiem”	
19.	1888	Franciszek i Marianna Karłowicze	kamienna figura „Wniebowzięcie Matki Bożej przez Cherubinów”	Łęki, parcela nr 148	żona w chwili sporządzania deklaracji już nie żyła

1	2	3	4	5	6
20.	1892	Grzegorz i Marianna Lisowie	„figura kamienna z statuą Najśw. Panny Maryi w Lurd objawionej”	Mokrzyska, nr 185	
21.	1892	Stanisław i Marianna Turlejewie	kamienna figura Matki Boskiej Różańcowej	Łęki, nr 47	
22.	1893	Bartłomiej i Helena Styrnowie	kamienna figura Matki Bożej Różańcowej, na filarze św. Bartłomiej, Stanisław, Michał, Helena	Bucze, parcela nr 263	właściciele gospodarstwa 3-morgowego

Aneks 3. Deklaracja Wojciecha i Bronisławy Kołodziejów, Szczepanów 18 X 1885, Archiwum Diecezjalne w Tarnowie, Akta lokalne, sygn. LSXL, Szczepanów 1851–1910

„My niżej podpisani małżonkowie Wojciech i Bronisława Kołodziejowie deklarujemy się, iż zobowiązujemy się własnym kosztem wystawić kamienną figurę na gruncie naszym pod nr 65 w Szczepanowie położonem przedstawiającą Najśw. Pannę Różańcową, tudzież poniżej na filarze w płaskorzeźbie z przodu Najśł. Serce P. Jezusa, z prawej strony Św. Wojciecha, z lewej św. Bronisławę, a z tyłu św. Stanisława.

Zobowiązujemy się oraz że tę figurę do naszej śmierci w pieczy i poszanowaniu mieć będziemy, że w razie jakiegokolwiek uszkodzenia, czy to z elementarnych czy innych wypadków powstałego do pierwotnego stanu ją doprowadzimy, który to obowiązek przekazujemy naszym potomkom i spadkobiercom, którzy realność obecnie naszą pod nr. 65 w Szczepanowie dziedziczyć będą.

Deklarację tę po odczytaniu za ważną uznajemy i podpisami naszymi stwierdzamy.

W Szczepanowie dnia 18 października 1885.

Naczelnik gm[iny]

Jan Zachara

pieczęć gminy Szczepanów

Wojciech Kołodziej
x Bronisława Kołodziej
Adam Marzec
świadek
x Szymon Zachara”

Bibliografia

Źródła

Archiwa i biblioteki

Archiwum Główne Akta Dawnych

Archiwum Potockich z Łańcuta, sygn. 110/13, 110/19, 111/1.

Archiwum Narodowe w Krakowie

Kataster galicyjski, sygn. 146, 174, 221, 235, 247, 3393, 3398.

Archiwum Diecezjalne w Tarnowie

Akta lokalne, sygn. LSXL, Szczepanów 1851–1910.

Wizytacje dziekańskie, dziekanat wojnicki, sygn. wiz. dz. XVIII/1.

Wizytacje kanoniczne, sygn. wiz. kan. V/4.

Bractwa, sygn. BS, T. X, nr 2.

Archiwum Parafii św. Marii Magdaleny i św. Stanisława BM w Szczepanowie

Deklaracje parafian w sprawie wzniesienia przydrożnych figur.

Materiały na temat działalności bractw i stowarzyszeń (wykazy członków, korespondencja, druki ulotne).

Izba Regionalna „Niezapominajka” w Wokowicach

Księga przychodów i rozchodów gminnej kasy pożyczkowej w Wokowicach.

Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie

f. 19: Metryka Józefińska, op. 1, spr. 320.

f. 146: Namiestnictwo Galicyjskie, op. 20, spr. 263.

Źródła drukowane

Schematismus Universi Venerabilis Cleri Dioeceseos Tarnoviensis, Tarnów 1845. *Schematismus Universi Venerabilis Cleri Dioeceseos Tarnoviensis*, Tarnów 1879. *Schematismus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Dioeceseos Tarnoviensis*, Tarnów 1912.

Średniowieczne żywoty i cuda patronów Polski, tłumaczyła z języka łacińskiego J. Pleziowa, opracował i wstępem opatrzył M. Plezia, Warszawa 1987.

Skarga P., *Żywoty świętych polskich*, Kraków 2000.

„Kalendarz katolicki krakowski na rok pański 1886”, Kraków 1886.

Prasa

„Gazeta Kościelna”, nr 18, 3 V 1936, s. 217–218.

„Ojczyzna”, nr 13, 29 III 1914, s. 149, nr 17, 26 IV 1918, s. 219.

„Targowisko”, nr 36, 4 X 1912, s. 2.

Frankowski W., *Pamiętki w Piotrawinie*, „Przewodnik Katolicki” 1929, R. 35, nr 18, s. 3–4.

Katedra na Wawelu, „Krakus” 1894, R. 4, nr 19, s. 3.

Święty Stanisław, „Niedziela” 1884, R. 1, nr 19, 11 V 1884, s. 2.

Z kraju, „Nowiny” 1911, R. 9, s. 2.

Opracowania

Bujak A., *Patron. 750. rocznica kanonizacji św. Stanisława*, tekst K. Czyżewski, Kraków 2003.

Czechowicz J., *Rozbudowa świątyni. Nowa przestrzeń sakralna na kanwie dawnego układu wybranych kościołów Małopolski*, Kraków 2018.

Czechowska C., *Towarzystwa wstrzeźliwości w diecezji tarnowskiej za rządów biskupa J.G. Wojtarowicza (1844–1850)*, Lublin 1981.

- Galicja na józefińskiej mapie topograficznej 1779–1783, t. 2, cz. A, B, sekcje 31–52, red. W. Bukowski, B. Dybaś, Z. Noga, Kraków 2013.
- Hochleitner J., *Kapliczki Warmii południowej. Przydrożne obiekty kultu jako element ludowego systemu komunikacji*, Olsztyn 2004.
- Kapliczki, figury i krzyże przydrożne na terenie diecezji tarnowskiej*, oprac. ks. J. Rzepa, cz. 1: *Tekst*, Tarnów 1983.
- Kornecki M., *Dawne drewniane kościoły i dzwonnice w diecezji tarnowskiej*, Tarnów 1986.
- Kumor B., *Diecezja tarnowska. Dzieje ustroju i organizacji 1786–1985*, Kraków 1985.
- Kuprjaniuk S., *Mała architektura sakralna na Warmii do 1945 roku ze szczególnym uwzględnieniem kapliczek*, Olsztyn 2016.
- Mała architektura sakralna Kaszub. Perspektywa antropologiczna*, red. K. Marciniak, Gdańsk 2016.
- Matyas K., *Podania z Szczepanowa rodzinnej wioski św. Stanisława*, Kraków 1895.
- Olszewski D., *Polska kultura religijna na przełomie XIX i XX wieku*, Warszawa 1996.
- Ortman A., *Przydrożne znaki pobożności ludowej na terenie dekanatu chojnickiego i parafii Niepokalanego Poczęcia NMP w Krojantach*, Bydgoszcz 2010.
- Platowska-Sapetowa I., *Artystyczne świadectwa kultu św. Stanisława Biskupa i Męczennika w archidiecezji przemyskiej i w diecezji rzeszowskiej* [w:] Ks. B. Przybyszewski i Współautorzy, *Święty Stanisław Biskup Męczennik. Sprawa Świętego Stanisława. Biografia. Legenda. Kult. Ikonografia. Polemika z Gerardem Labudą*, red. I. Platowska-Sapetowa, Rzeszów–Łańcut 2005.
- Rączka J.W., *Krzyże nagrobne, kapliczki i figury w małej architekturze krajobrazu Krakowa i okolic*, Kraków 2002.
- Szaszkiewicz M., *Współczesne intencje stawiania kapliczek na Pomorzu – analiza wyników badań terenowych* [w:] *Mała architektura sakralna Kaszub. Perspektywa antropologiczna*, red. K. Marciniak, Gdańsk 2016.
- Szydłowski T., *Ruiny Polski*, Kraków 1919.
- Szymańska M., Szramkowska-Strugała M., *Okienka Matki Boskiej. Mała architektura sakralna powiatu bocheńskiego. Inwentaryzacja i opisy krzyży, kapliczek przydrożnych oraz elementów architektonicznych budynków mieszkalnych związanych z kultem religijnym na obszarze powiatu poznańskiego*, Krerowo 2015.
- Wypych P., *Kapliczki, krzyże i figury przydrożne województwa łódzkiego*, Łódź 2020.
- Zawidzka I., *Kapliczki, figury i krzyże przydrożne w powiecie bocheński*, Bochnia 2005.

Internet

- Figury i kaplice*, <https://old.bazylikaszczepanow.pl/parafia/koscioly-szczepanowskie/figury-i-kaplice/> [dostęp 18.12.2022].
- Galicja and Bucovina (1861–1864) – Second military survey of the Habsburg Empire*, <https://maps.arcanum.com/en/map/secondsurvey-galicia/?layers=11&bbox=2656387.380109092%2C6412275.825840276%2C2692752.296315765%2C6424773.2799649015> [dostęp 18.12.2022].
- Galizien und Lodomerien (1779–1783) – First Military Survey*, <https://maps.arcanum.com/en/map/firstsurvey-galicia/?layers=144&bbox=2658183.650273839%2C6414173.700986804%2C2694548.566480512%2C6426671.15511143> [dostęp 18.12.2022].
- Orda N., *Szczepanów (Galicja)*, litografia, Warszawa 1873–1883, Jagiellońska Biblioteka Cyfrowa, <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/239545/edition/227915/content> [dostęp 29.12.2022].
- Stachnik P., *Rzemieślnik i artysta*, <https://dziennikpolski24.pl/rzemieslnik-i-artysta/ar/c3-2013882> [dostęp 19.12.2022].

Św. Stanisław Biskup, staloryt [1891], Biblioteka Narodowa, <https://polona.pl/item/sw-stanislaw-biskup,NDe3MjQ0NDA/0/#info:metadata> [dostęp 28.12.2022].

Św. Stanisław, grafika, XIX w., Biblioteka Narodowa, <https://polona.pl/item/s-stanislaw,NDe3MjQ0MjI/0/#info:metadata> [dostęp 28.12.2022].

Wayside shrines as forms of religiosity as illustrated by the parish of Szczepanów in the 19th century⁵⁷

Summary

The article discusses the role of wayside chapels, statues, and crosses in the religious life of the parish in Szczepanów. By utilizing manuscript sources from the parish archives, cartographic sources, and detached structures, the author was able to determine the number, distribution, and functions of small sacral architecture. In the 19th century, dozens of structures were recorded, funded by the local residents and communities as expressions of gratitude for graces received and as memorials to places associated with the cult of St. Stanislaus. Among the prevalent religious motifs were the Passion of Christ, the Virgin Mary, and various saints, including the patron saints of the benefactors and St. Stanislaus of Szczepanów, portrayed as a bishop performing the miracle of resurrecting the deceased knight Peter (Piotrowin).

Keywords: religiosity, roadside chapels, crosses, Szczepanów, Saint Stanislaus Bishop and Martyr

⁵⁷ The research was carried out with the financial support of the Heritage Priority Research Area within the Strategic Excellence Initiative Programme at the Jagiellonian University. This article was written as part of the work of the Research Platform “Seminar on the Geohistory of Galicia (1772–1918)”.